

SLOVENSKI TISK V KANADI

R a d o G e n o r i o

Povsod v prekomorskih deželah, kjer se je naselilo nekoliko večje število Slovencev, so ti ustanovili raznovrstne institucije. Omogočale so premagovanje izolacije oziroma kar najlažjo integracijo v svoji etnični skupnosti in imigrantski družbi. Njihov obstoj ponavadi povezujemo z obsegom populacije priseljencev, njihovim obnavljanjem, ki je mogoče ob kontinuiranem dotoku novih priseljencev (pri tem igrajo pomembno vlogo verižne selitve, ko se priseljencem pridružijo sorodniki, prijatelji, znanci, pripadniki istega regionalnega izvora), po drugi strani pa tudi z ekonomskim položajem priseljencev ali pa s pripadnostjo določenim političnim grupacijam.¹

Med zelo pomembne institucije sodi tudi emigrantski tisk, ki opravlja funkcije ohranjanja in povezovanja imigrantske etnične skupnosti, olajšuje adaptacijo priseljencev in jih povezuje z imigrantsko družbo.² Manj asimilirane skupnosti Slovencev po svetu imajo dokaj razvejen tisk in tudi druga sredstva množičnega obveščanja. Izhaja v maternem jeziku in poudarja svoje etnične vrednote. Na ta način skrbi za povezovanje z izvornim okoljem. Vsekakor je pomembna kulturno-prosvetna in politična ustanova. Slednje pride do izraza v tistih imigrantskih družbah, kjer slovenske skupnosti niso politično homogene. V takih primerih je tudi tisk razdeljen glede na politično pripadnost priseljencev in njihovih potomcev.

Navedena splošna teoretična izhodišča veljajo tudi v kanadskem primeru, kjer se pojavijo prve slovenske institucije šele v času med obema vojnama, prvi časopis pa se pojavi kar dobrega pol stoletja pozneje kot v sosednjih ZDA. V obdobju pred prvo svetovno vojno Slovenci v Kanadi še niso imeli svojih institucij zaradi skromnega števila ter disperzne poseljenosti širom prostrane dežele. Po letu 1924, ko pride v Kanado večja skupina

novih priseljencev, ki pa v vsem medvojnem obdobju komaj doseže število 5000, so šele nastale možnosti za nastanek slovenskih skupnosti. Teritorialne koncentracije so se izoblikovale predvsem okrog rudarskih krajev severnega Ontaria, jugozahodnega Quebeca, Alberte in Britanske Kolumbije. Natančnega števila po naselbinah ni mogoče ugotoviti, ker se je število novonaseljencev stalno spreminjalo, nekateri rudarski kampi pa so obstajali le nekaj let ali pa so se v njih Slovenci zadrževali le krajši čas. Do večje stalne prisotnosti je prišlo šele v desetletju pred vojno, predvsem v rudarskih krajih Ontaria in Quebeca. Čeprav so prišli v Kanado kot "farmarski delavci" in z namenom, da se z zasluženim denarjem čimprej vrnejo domov, sta bili njihovo bivanje in delo povezani s trdim delom, skromnimi socialnimi razmerami in nenehnim bojem za izboljšanje položaja. V letih ekonomske krize so bile plače v rudarstvu vseeno nekoliko višje, zato so dajali prednost delu v rudnikih, ne pa životarjenju na farmah.³

V takih pogojih je razumljiv prvotni razmah podpornih društev oziroma odsekov velikih bratskih podpornih organizacij s sedežem v ZDA (SNPJ, KSKJ) in kasnejše Vzajemne podporne zveze Bled - ustanovljene leta 1933 v rudarskem Kirkland Lakeu na ontarijskem severu.

Tako kot prvotni način organiziranja v bratskih podpornih organizacijah je iz sosednje države prihajal tudi etnični tisk (*Ameriška domovina*, *Glas naroda*, *Prosveta*). Majhna slovenska skupnost, pretežno rudarji, neustrezen kadrovski sestav, prevelike razdalje med slovenskimi naselbinami so bili glavni zaviralni dejavniki za razvoj lastnega etničnega tiska. Zato so razne namere in poizkusi, da bi dobili lasten časopis predvsem plod prizadevanja redkih posameznikov. Med take lahko štejemo list *Kanadski glas* - *Canadian Voice*, ki je v letih 1929-30 izhajal v Winnipegu. Naklada, uredništvo, število posameznih izvodov ter čas izhajanja niso znani.⁴

V letih ekonomske recesije se je najprej v okviru fraternalističnega, pozneje pa samostojno začelo razvijati delavsko gibanje. Na eni strani se je povečala aktivnost priseljencev pri organizaciji številnih štrajkov, hkrati pa se pojavijo organizirana prizadevanja za pomoč rojakom v domovini (patronatsko gibanje), ki jih je vse bolj pestila diktatura. Rezultat tega gibanja je tudi njihovo glasillo *Borba*, ki je izhajala leta 1932. Iz tega gibanja, ki je združevalo slovenske, hrvaške in srbske Kanadčane so se v začetku druge svetovne vojne najprej razvile tri samostojne nacionalne

zveze (Zveza kanadskih Slovencev, Zveza kanadskih Hrvatov in Zveza kanadskih Srbov), ki naj bi podprle vojne napore Kanade in njenih zaveznikov za uničenje fašizma. Iz te t. i. Zveze kanadskih Jugoslovanov se je junija leta 1944 osnoval Svet kanadskih južnih Slovanov za pomoč Jugoslaviji. Omenjene tri nacionalne zveze so začele izdajati svoje časopise (*Edinost*, *Novosti* in *Srbski glasnik*). *Edinost* je začela izhajati 15. julija 1942 v Torontu s podnaslovom Neodvisno glasilo kanadskih Slovencev. Imamo jo lahko za prvi slovenski časopis v Kanadi, čeprav se v začetku pojavlja le mesečno. Prvi urednik je bil Jurij Matešič, kasneje pa sta delo urednika opravljala še Ludvik Troha in Jože Šerjak. Ko jo je urejal Ludvik Troha, je *Edinost* postala tedenski časopis. V šestih letih izhajanja je skupaj izšlo 267 števil. Izhajala je do 9. junija 1948, ko se je združila s časopisoma *Novosti* in *Srbski glasnik* v *Jedinstvo*.⁶ Slovensko stran tega združenega glasila je urejeval in v njej predvsem sam pisal Jože Šerjak. *Edinost* je izhajala v nakladi 1200 izvodov. Obveščala je rojake o življenju slovenskih skupnosti v Kanadi in dogodkih v domovini. Vzdrževala se je od naročnine, prostovoljnih prispevkov in izkupička raznih banketov. *Edinost* je bila politično-informativni časopis, vendar je namenjala prostor tudi kulturi in življenju kanadskih Slovencev.

Povojno vračanje priseljencev v domovino je močno oslabilo omenjeno gibanje, hkrati pa je povzročila razcep v skupnosti še resolucija Informbiroja. V relativno kratkem času je samo ladja Radnik v štirih skupinah pripeljala iz Montreala v domovino 1869 povratnikov. Že tako maloštevilna skupnost Slovencev tako ni bila sposobna nadaljevati z delom, ki so ga vložili v *Edinost*, vsakršni kasnejši poizkusi v to smer so bili le začasni. Sedanje razmere na področju tiska v Kanadi nimajo nobene zveze s prvotnimi.

Do sprememb v pogledu institucionalne mreže in tiska priseljencev je prišlo kmalu po drugi svetovni vojni s prihodom političnih beguncev. Med njimi so bili tudi slovenski duhovniki, ki so bili nameščeni po različnih kanadskih cerkvenih ustanovah. Svoje poslanstvo so opravljali tudi za potrebe skupnosti, ki je po enoletnem obveznem delu širom Kanade nastajala predvsem v Torontu. Začetno delo pri ustanavljanju prve slovenske župnije Marije Pomagaj je že v začetku spremljala verska revija *Božja beseda*, ki je začela izhajati že leta 1949. Prvi urednik in hkrati ustanovitelj omenjene župnije Jakob Kolarič je resnično opravil pionirsko delo. Revija je začela izhajati mesečno in je ta značaj ohranila do

današnjih dni, vseskozi jo urejujejo slovenski lazaristi: Jakob Kolarič do leta 1960, France Sodja v letih 1960-65, Janez Kopač v letih 1966-81 in nato Tone Zrnec. *Božja beseda* je vsekakor zapolnila prejšnjo vrzel glede slovenskega verskega tiska v Kanadi, prav tako pa je prodrla pri priseljencih v ZDA, Argentini, Avstraliji in zahodni Evropi. Izhaja v 2000 izvodih, izključno v materinem jeziku, in poroča o duhovnem in religioznem življenju v Kanadi in po svetu, prinaša pa tudi novice iz življenja vseh petih slovenskih župnij v Kanadi in tudi o drugih dogodkih iz življenja slovenskih skupnosti v Kanadi. Del svojega prostora namenja življenju in delu slovenskih misijonarjev po svetu in prinaša ponatise leposlovnih del. Med slovenskim tiskom v Kanadi ima zagotovo največ rednih odjemalcev tako v Kanadi kot tudi drugje po svetu. Tehnično je urejevana na zavidljivi ravni, tiskana pa v slovenski tiskarni St. Joseph Press v Torontu.

Del povojnih slovenskih političnih beguncev je že leta 1950 začel izdajati časopis *Slovenska država*. Sprva, ko je izhajala še v Chicagu (ZDA), je bila ciklostirana, pozneje, leta 1954, ko so uredništvo preselili v Toronto, pa dobi današnjo obliko mesečnega časopisa. Časopis izdaja Slovenska narodna zveza (Slovenian National Federation) in ga lahko v celoti pripišemo gibanju za samostojno in neodvisno slovensko državo, kar je razvidno tudi iz simbolov v glavi časopisa.⁶

Izhaja v 2000 izvodih in je razširjena povsod po svetu, kjer so se naselili pripadniki slovenskega državotvornega gibanja. Dolgoletni urednik dr. Vladimir Mauko je praktično vse do nedavne smrti opravljal tudi funkcijo predsednika federacije ontarijskega in kanadskega etničnega tiska.⁷ Kot samostojna politična organizacija deluje Slovenska narodna zveza pod okriljem Kanadsko-slovenskega sveta, krovne organizacije povojnih političnih priseljencev v Torontu.⁸

Ob tem je potrebno dodati, da del slovenske inteligence iz Kanade redno objavlja svoje prispevke tudi v *Ameriški domovini*, kjer je tedensko namenjena posebna stran t. i. "Kanadski domovini". Prevladujejo krogi iz vrst slovenske krščanske demokracije, del povojnih naseljencev pa se redno ali priložnostno pojavlja s prispevki v časopisih in revijah, ki izhajajo v Buenos Airesu (*Svobodna Slovenija*, *Duhovno življenje*, *Katoliški misijoni*, *Vestnik in Tabor*).

V okviru Slovensko-kanadskega sveta deluje tudi Društvo Slovencev Baraga, ki je v letih 1961-65 izdajalo *Slovensko misel*.

Med temeljnimi nalogami društva je vsakoletna organizacija prireditve Slovenski dan v cerkvenem letovišču v Baltonu pri Torontu. *Slovenska misel* je podpirala slovenske šole, kulturna društva, športna društva in združevanje slovenskih ustanov po Kanadi.⁹

S prihodom ekonomskih priseljencev, ki so zaradi ekonomskih razlogov, avanturizma ali kakšnih drugih motivov v petdesetih letih skrivoma prestopali zaprto jugoslovansko mejo, se je slovenska skupnost v Kanadi in še posebej v Torontu številčno okrepila. Tako so konec petdesetih let rojaki ustanavljali nove institucije po Kanadi, predvsem pa v Torontu, Montrealu, Hamiltonu, Winnipegu in Vancouvru; kasneje pa še v Edmontonu, Calgaryju, St. Catharinesu in Ottawi. V omenjenih mestih so nastajala nova kulturno-prosvetna društva, ustanovljene pa so bile še štiri slovenske župnije; na treh so lazaristi, medtem ko so v Hamiltonu salezijanci.¹⁰ Ob tem je potrebno poudariti, da je bilo priseljevanje Slovencev v Kanado najintenzivnejše prav v petdesetih letih. Naslednji val priseljevanja je bil že manj intenziven.¹¹ Sicer je okrepil slovensko skupnost v Kanadi, vendar pa v pogledu ustanavljanja raznovrstnih institucij ni bil tako učinkovit kot prejšnja dva, vsekakor pa je okrepil članstvo v obstoječih ustanovah. Zaradi tega v Kanadi še danes prevladujejo ustanove, ki so bile ustanovljene pred tridesetimi leti ali pa kmalu po naselitvi političnih beguncev. Od predvojnih pa obstaja Vzajemno podporna zveza Bled, katere sedanji pomen in vloga, zlasti v Torontu, nista primerljiva s predvojnimi stanjem.

Tudi v pogledu imigrantskega tiska ni bilo bistveno novih dosežkov. Določena izjema pri tem so prizadevanja prof. Ivana Dolenca, ki je že leta 1958 poizkušal v Brandonu (Manitoba) z novim periodičnim časopisom *Povest* (s podnaslovom: Mesečnik za kratek čas). Naročnike je zbiral tudi po ZDA, vendar jih je zbral le 150, kar je povzročilo, da je po štirih številkah list prenehal izhajati.¹²

Po preselitvi v Toronto je leta 1976 začel I. Dolenc tiskati časopis *Dnevnik* (Diary), najprej v obliki mesečnega biltena, s sedmo številko pa je postal tiskan časopis. Skupaj je v štirih letih izšlo 40 števil; zadnja leta 1979. Ambicija, da bi ob tem povezal različna slovenska društva in utrjeval vezi z domovino, se ni posrečila, čeprav je v začetku pritegnil kar lepo število mladih kulturnih ustvarjalcev in tudi angleško govoreče Kanadčane.¹³ Dolenceva kasnejša sodelovanja pri *Naših novinah* in *Horizontu*, so bila zgolj začasna in z običajno "slovensko stranjo".

Ob navedenih časopisih in revijah je potrebno omeniti še posamezne cerkvene liste in društvena glasila, ki so namenjena ožjemu krogu ljudi. To so predvsem razni Vestniki in Oznanila: župnijska hranilnica in posojilnica v Torontu izdaja publikacijo *Naša moč* (Our Strength), medtem ko Slovenska posojilnica in hranilnica Janeza Evangelista Kreka izdaja bilten *Zadružna misel*. Med publikacijami, ki zaslužijo posebno pozornost, je *Slovenski lovski vestnik*, letna revija Slovenskega lovskega in ribiškega društva iz Toronta. Izhaja v zajetnem obsegu v nakladi 8.000 izvodov in kvalitetnem tisku od leta 1979. Urejuje ga slovenski zlatar iz Toronta Miro Rak. Prinaša opise slovenskih ustanov v Kanadi, lovske reportaže in eseje. Vsako leto prinaša tudi natančne sezname slovenskih ustanov, posameznikov in reklame slovenskih poslovnih iz Kanade. *Slovenski lovski vestnik* kaže ekonomski potencial slovenske skupnosti v Kanadi in je skoraj v celoti tiskan v slovenščini. Škoda, da ekonomsko tako močna skupnost, s številnimi sposobnimi kadri ne zmore kakšnega samostojnega časopisa, ki bi izhajal tedensko. Vendar bi ta skupni list uspel, glede na strukturo priseljencev, samo tedaj, če zbere okrog sebe bralce in naročnike najrazličnejših nazorov. Tega pa je bilo v Kanadi doslej malo. Svetla izjema je vsekakor verska revija *Božja beseda*, ki je od vsega začetka pokazala jasno uredniško politiko, od katere tudi danes bistveno ne odstopajo.*

Za pravilno presojo odnosov v skupnosti, katerih zunanji izraz je tudi tisk, je potrebno omeniti nekohezivnost etnične skupnosti, zato je ne moremo v celoti obravnavati v smislu kanadske politike multikulturalizma. Disperzno poseljene skupnosti si od leta 1971 do danes, to je v vsem obdobju intenzivnega uveljavljanja multikulturalizma v Kanadi, niso uspele najti ustreznega prostora v okvirih te politike. Stopnja in način vključevanja v okvire multikulturalizma je nekakšen uradni kriterij za obravnavanje imigrantskih etničnih skupnosti. To se nujno odraža tudi v odnosu širše javnosti do slovenskih priseljencev. Ko je Kanada priznala, da je objektivno multinacionalna država in da množice priseljencev ne bo mogla v celoti asimilirati v anglosaksonske in frankofonske kulturne okvire, je odprla vrata tudi majhnim etničnim skupinam. Ob materialni pomoči kanadskih oblasti so se odprle nove možnosti za različne vrste funkcioniranja etničnih skupnosti (izobraževanje, tisk ipd.). Multikulturalna politika province Ontario in Toronta, kjer živi večina slovenskih priseljencev, je

pri tem popolnoma avtonomna. Slovenske ustanove, ki niso vezane na cerkev ali ustanove povojnih političnih priseljencev, niso izkoristile teh možnosti. Zahteva vladnih struktur je, da se etnične skupnosti organizirajo na apolitični osnovi. Tisti, ki na organiziran način začne uresničevati določen program ali projekt na kulturnem področju, je deležen znatnega financiranja. Tu so Slovenci nastopali precej neenotno ali pa so omenjena sredstva uporabljali le posamezniki. *Slovenska država* je tako deležna finančne podpore, njen pokojni urednik pa je prejel več državnih priznanj. Sicer pa je na dejansko vplivnih položajih v kanadskem javnem življenju zelo malo Slovencev. Med izjemami je prav gotovo dr. Alojz Ambrožič, torontski nadškof, koadjutor kardinala s pravico nasledstva. Obstaja pa še cela vrsta uglednih izobražencev, ki so preveč odmaknjeni od kanadskega javnega življenja in skupnosti slovenskih priseljencev.

OPOMBE

* V zadnjih nekaj letih so posamezne institucije izdale lepo urejene publikacije, ki ponavadi obeležujejo njihovo obletnico obstoja. Med resne znanstvene dosežke pa lahko štejemo publikacije o združni misli, ki jih v *Antigonishu* (Nova Scotia) izdaja dr. Rudolf Čuješ.

- 1 Genorio R., 1989: Slovenci v Kanadi, *Geographica Slovenica* 17, Ljubljana, str. 142.
- 2 Klinar P., 1976: Mednarodne migracije, Maribor, str. 122.
- 3 Genorio R., 1989; op. cit., str. 79.
- 4 Bajec I., 1965: Slovensko izseljensko časopisje 1891-1945, Slovenski koledar, str. 228.
- 5 Jedinstvo je kot časopis jugoslovanskih priseljencev začel izhajati v Torontu 15. junija 1948. Bil je odraz vrednot predvojne skupnosti, v ospredje je postavljali idejo bratstva in enotnosti južnih Slovanov v Kanadi. Izhajal je kot tednik; kontinuiteta njegovega poslanstva pomeni časopis Naše novine, ki pa je nedavno prenehal izhajati.
- 6 Pripada krogu slovenskega državotvornega gibanja, ki je nastalo v emigraciji in je v nekem pomenu nadaljevanje ideje slovenske katoliške inteligence, ki se je v domovini zbirala okrog "stražarskega gibanja" oziroma Erlichove Straže v viharju. Svoje odjemalce ima povsod v izseljenstvu, kjer se nahajajo pripadniki slovenskega državotvornega gibanja (Argentina, Avstralija, zahodna Evropa). Prvi urednik dr. Rudolf Čuješ je po preselitvi v Antigonish (Nova Scotia) prepustil urednikovanje sedaj že pokojnemu dr. Vladimirju Mauku, ki je bil hkrati dolgoletni predsednik Zveze kanadskega etničnega tiska (Canadian Ethnic Press Federation). Sedaj jo urejujeta dr. Tine Duh iz Buenos Airesa in Franc Jamnik iz Toronta.

- 7 Urbanc P.-Tourtrel E., 1985: Slovenians in Canada, str. 11.
- 8 Genorio R., 1989; op. cit., str. 151.
- 9 Urbanc P.-Tourtrel E., 1985; op. cit., str. 109. Med sodelavci so omenjeni: Viktor Antolin, Peter Klopčič, Božidar Golob, Peter Markeš, Jože Markež, Zdravko Jelinčič, Helena Golob, Tone Kobal, Srečko Pregelj, Alojzij Ambrožič, Franc Gormek in Otmar Mauser.
- 10 Brezmadežne s čudodelno svetinjo (ust. leta 1960 v Torontu), Sv. Gregorija Velikega (ustanovljena leta 1963 v Hamiltonu), Naše gospe iz Lurda (ustanovljena leta 1962 v Winnipegu) in Sv. Vladimirja (ustanovljena leta 1963 v Montrealu).
- 11 Genorio R., 1989; op. cit., str. 144.
- 12 Dolenc I., 1980: Slovenska kulturna publicistika v Kanadi, Slovenski vestnik, št. 27, 4.7.1980, str. 3.
- 13 Med sodelavci se največkrat pojavljajo: Cvetka Kocijančič, Zdravko Jelinčič, Franc Šehovič ter Sonja in Miha Lužar.

ABSTRACT

SLOVENE PRESS IN CANADA

R a d o G e n o r i o

Canada has a special place in the frame work of overseas migration flows. In contrast to the neighbouring USA, it accepted the first emigrants from Slovenia relatively late. They arrived in larger numbers in first two decades after the Second World War. Before this, emigration to Canada was insignificant compared to emigration flows to the USA. That is the only reason why Slovene press in Canada has appeared so late; mostly in the periode since World War II.

The first Slovene newspaper in Canada, Edinost (Unity), was related to the leftist Slovene-Canadian Federation and began monthly publication on July 15, 1942, in Toronto. It later became a weekly newspaper with around thousand readers. The newspaper discontinued in 1948. In 1950 Slovene Vincentian fathers in Toronto founded Božja beseda (The Word of God), which is religious monthly magazine with some 2000 readers in Canada an around the world. It has been published without interruption since that time. The aim of Božja beseda is to enrich the Catholic faith of Slovenes across Canada. The magazine contains reports of Church events and news from Slovene parishes and other Slovene ethnic communities in Canada. Before moving to

Toronto in 1954 in Chicago began publication Slovenska država (Slovenian State) in 1950. It is published as a monthly newspaper by the Slovene National Federation of Canada. The aim and main motto of a newspaper was to encourage Slovene Independence and a free Slovene State. It is printed in some two thousand copies. In the first half of sixties in Toronto Društvo Slovencev Baraga was published Slovenska misel (Slovenian Thought), which supported Slovenski dan (Slovenian Day), school, cultural clubs and Slovenian sports organizations across Canada. In late seventies Ivan Dolenc published a news magazine named Dnevnik (Diary). There has been printed forty issues. Previously he edited the monthly magazine Povest in Brandon (Manitoba), which appeared in 1959 in six issues. There is also a large number of other publications, issued for special occasions or of local interest of many Slovene institutions across Canada.